

politike, a ni samu hiperpolitiku. Doduše, i sam autor jasno kaže da je riječ o pokušaju i da se radi o fluidnom pojmu. Usprkos tim propustima radi se vrijednoj knjizi, originalnih i poticajnih teza, koja nam omogućuje dobar uvid u promjene svijeta politike. Naravno, ako se ne slažemo s autorovom podjelom politike, ostaje nam da se vratimo klasičnoj razlici između politike i političkoga te da se prisjetimo da se politika ne može svesti ni na logiku tržišta ni na logiku prava.

Tihomir Cipek
Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet političkih znanosti

Prikaz

Bojana Klepač Rolih Dva lica političke korektnosti

Biblioteka Politička misao, Zagreb, 2025., 298 str.

Postoje li u Hrvatskoj “wokeri” koji guraju rodnu ideologiju ili je to samo desničarsko strašilo protiv EU-ove “ljevičarske agende”? Postoji li konzervativna kontrarevolucija ili su konzervativci jedini uspjeli zadržati zdrav razum? Možda nećete doći do konsenzusa u vezi s tim pitanjima, ali kvalitetna rasprava bila bi moguća ako biste bili sigurni da vi i vaš sugovornik imate na umu iste pojmove. Nešto se promijenilo u zapadnim liberalnim demokracijama. Uvijek kritični konzervativci dobili su podršku

u napadu na liberalizam s lijeve strane. O promjeni se priča svakodnevno, a politički znanstvenici desetljećima se trude opisati i definirati pojavu što je prodrmla sustav koji je nekoć obećavao kraj povijesti. Knjiga Bojane Klepač Rolih *Dva lica političke korektnosti* značajan je doprinos pokušajima da se pojmovi kojima se svi već olako koriste jasno definiraju i međusobno razgraniče. Knjiga sadrži iscrpan pregled argumenata za i protiv pokreta za priznanje razlika, definira političku korektnost i opisuje “bojno polje” nastalo oko tog i drugih blisko povezanih pojmova.

Bojana Klepač Rolih diplomirala je i završila poslijediplomski specijalistički studij na Fakultetu političkih znanosti. Na Sveučilištu Victoria u Melbourneu obranila je svoj prvi doktorat, a 2022. godine na FPZG-u je obranila drugu disertaciju prema kojoj je nastala ova knjiga. U knjizi Klepač Rolih zauzima stav objektivne neutralne promatračice. Na taj način uspijeva posvetiti jednaku pozornost i dati jednak prostor argumentima za i protiv političke korektnosti (*political correctness*). Knjigu karakterizira akademska preciznost i gotovo udžbenički pristup konstrukciji argumenta. Dinamika istaknuta u naslovu postojana je u cijeloj knjizi, pa se u svakom poglavlju mogu pratiti napetosti i u teoriji koja zagovara političku korektnost i u kritici fenomena. Osim objektivnog pristupa, originalnosti knjige pridonose izvođenje teorijske validnosti pojma političke korektnosti, različiti primjeri upotrebe, prijedlog originalne definicije i definiranje radikalnog i razboritog inženjeringa te politički korektnog kapitalizma.

U prvom poglavlju autorica nudi pregled literature koja pokriva akademske, društvene i pravne debate izazvane pojavom

političke korektnosti. Akademske rasprave i radovi koji se bave proučavanjem ili kritikom političke korektnosti često propuštaju smjestiti nastanak fenomena u kontekst SAD-a. Klepač Rolih ne čini tu pogrešku. Opisuje specifično društveno okruženje u kojem je pokret za priznanje nastao, a zatim se preselio u Europu i drugdje. Upoznata s filozofskim obratom, akademska ljevica u SAD-u 1980-ih uviđa nepravедnost i diskriminaciju koja postoji u društvu i koja se ne može riješiti raspodjelom dobara. Bitka za pravednije društvo oslobođeno od ugnjetavanja započela je na sveučilištima, a ubrzo se pojavio i otpor prema pokretu. Prikaz argumenata za i protiv političke korektnosti autorici služi kao temelj na kojem uspješno dokazuje janusovsko lice fenomena. Većina protivnika nije protiv metode političke korektnosti, već protiv ciljeva politike priznanja. Politička korektnost ne može biti ideološki ispražnjen pojam, ali može biti sredstvo za ostvarenje suprotnih ideoloških vrijednosti i ciljeva.

U zbrci pojmova i stavova koji su se pojavili u raspravi autorica prepoznaje činjenicu da zapravo ne postoji jasna definicija političke korektnosti. Stoga nudi vlastitu, originalnu definiciju koja glasi: *politička korektnost jest suvremeni fenomen nastao iz šireg društvenog pokreta koji zahtijeva intervenciju u izražavanje i ponašanje prema društveno depriviranim skupinama te u (re)prezentiranje društveno depriviranih skupina radi: (i) ispravljanja nanesenih nepravdi (iz prošlosti) i/ili (ii) zaštite njihova dostojanstva (u sadašnjosti) i/ili (iii) poticanja pozitivne promjene prema depriviranim skupinama (u budućnosti)* (str. 45). Definicija uključuje dijakronijsku dimenziju pojma i upotrebe političke korektnosti kao instrumenta koji može

ispraviti prošle i sadašnje nepravde te graditi pravedno društvo za budućnost. Dobro obuhvaća fluidnost pojma koji se koristi u borbi za zaštitu različitih identiteta koji su u temelju ugnjetavanja. Definicija, doduše, isključuje mogućnost da se političkom korektnošću kao instrumentom koriste pokreti desnice radi zaštite tradicionalnih vrijednosti ili nacionalnih interesa, što je u knjizi bilo prikazano tek nekoliko paragrafa prije.

Drugo poglavlje posvećeno je predstavljanju argumenata tzv. *PC crusaderâ* i teorijskoj osnovi politike priznanja. Riječ je o teoretičarima koji su doprinijeli razvoju ideje politike priznanja i onima koji su stali u obranu političke korektnosti. Oni uviđaju strukturnu nepravédnost društva koja ne može biti uklonjena čistom redistribucijom materijalnih sredstava jer se ugnjetavanje nalazi u jeziku, normama ponašanja, kulturi, međuljudskim odnosima i sl. Iako afirmira utjecaj strukturalizma, Klepač Rolih smatra kako su feministička teorija i teorija multikulturalizma najvažnije za shvaćanje pojma političke korektnosti. Za shvaćanje opresivnosti jezika najvažnija je bila feministička lingvistika, ali teorija Iris Marion Young apsolutni je kanon multikulturalne i politički korektno ideje.

U suprotnom taboru nalaze se tzv. *PC basheri*. To je heterogena skupina protivnika političke korektnosti koja nastupa iz različitih pozicija, a zajedničko im je to što fenomen smatraju problematičnim i opasnim za društvo. Autorica identificira tri široke skupine. Liberali se protive političkoj korektnosti jer je opasna za liberalni poredak te pruža prednost iliberalizmu. Prijetnja je dosad izborenim građanskim pravima i slobodama jer ih tretira kao nedovoljne i ostavlja bez zaštite pred konzervativnim napadima. Neokonzervativni

joj zamjeraju relativizirajući odnos prema istini, stvaranje "preosjetljive" generacije mladih i nepravednost koja se nanosi europskoj i američkoj kulturi izjednačavanjem sa svim ostalima. Dio ljevice koji odbija političku korektnost čini to zbog kontraefekta koji se očituje u povećanju mržnje i međusobnom udaljavanju ugnjetavanih skupina. Šteta je što knjiga nije dopustila nešto više prostora za oslikavanje odnosa (tradicionalne) ljevice i političke korektnosti s obzirom na to da je riječ o fenomenu koji se inherentno povezuje s ljevicom, a brojni ljevičari smatraju kako su *woke* i politička korektnost nanijeli previše štete lijevim idejama i političkim strankama.

Četvrto poglavlje, koje je najzanimljivije, započinje definiranjem kulturne revolucije kao pokreta koji zahtijeva javno priznanje različitosti/razlika potlačenih skupina i promjenu negativnih kulturnih navika kako bi se dokinulo ugnjetavanje (str. 138-140). Autorica predstavlja i kritiku kulturne revolucije Briana Barryja koja se primarno oslanja na liberalnu ideju privatizacije preferencija i javne tolerancije različitih životnih stilova bez potrebe da se priznaju različiti osobni odabiri. Navodi ideju Marion Young kako zahtjevi pokreta priznanja mogu biti regulirani zakonom, ali od države se primarno očekuje da omogući politizaciju tema koje se tiču potlačenih skupina u javnoj areni (str. 141). Jasno je kako taj zahtjev potpuno propušta uvidjeti da politizacija osobnog života može imati nepovoljan ishod za neke pojedince, posebice one koji pripadaju manjinskim i/ili ugnjetavanim skupinama, ali sama autorica nije to istaknula kao posebnu kritiku.

Treba istaknuti i autoričin originalni pokušaj da pokaže srednji put između za-

govornika i liberalnih protivnika političke korektnosti. Pri tom pokušaju donosi i vlastitu definiciju razboritog i radikalnog inženjeringa. Iako obje vrste inženjeringa smjeraju spriječiti diskriminatorno (re-)prezentiranje depriviranih skupina te promijeniti ponašanje i stavove ljudi prema njima, radikalni i razboriti inženjering razlikuju se po tome koliko uzimaju u obzir specifičan širi i užu kontekst. Tako će npr. primjena načela radikalnog inženjeringa rezultirati izbacivanjem Marka Twaina s popisa školskih lektira jer upotrebljava riječ *nigger* i zanemarivanjem antirasističke poruke knjige (str. 149). Takva vrsta intervencije, tvrdi Klepač Rolih, šteti kulturnoj revoluciji i njezinim ciljevima. Osim toga, politička korektnost utemeljena na principima radikalnog inženjeringa, koji izravno kažnjava pojedince državnim ili društvenim sankcijama ako se ne izražavaju na politički korektan način, ima obilježja ideologije u pejorativnom smislu (str. 160). Taj je zaključak važan jer autorica tu uspijeva pokazati vezu između političke korektnosti kao provoditelja politike priznanja i *woke* pokreta, koji je, smatra, nastao iz primjene principa radikalnog inženjeringa.

Isto poglavlje prikazuje politički korektan kapitalizam kao spoj političke korektnosti i ekonomske sfere. U interakciji s kapitalizmom politička korektnost stvara moćno izvaninstitucionalno oružje koje je sposobno kažnjavati i izopćavati aktere za koje se na temelju potpuno arbitrarnih i partikularnih pravila odluči da nisu politički korektni. Stoga, smatra autorica, politički korektan kapitalizam također mora biti utemeljen na razboritom inženjeringu ako kulturna revolucija ne želi izazvati otpor i kontrarevoluciju (str. 138). Prihvati-

mo li da se kulturni sukobi danas vode na tržištu, razboriti inženjering jest manje destruktivan, ali to ne uklanja temeljni problem. Pristajanje uz politiku priznanja koja se provodi na tržištu znači da se zahtjev za političku deliberaciju supstituira tržišnim mehanizmom koji komodificira društvene vrijednosti i pretvara ih u proizvode. Čini mi se kako se takvim pristupom kulturni rat može samo zaoštravati, čak i ako je utemeljen na razboritom inženjeringu.

Posljednja dva poglavlja posvećena su analizi diskursa temeljnih ugovora EU-a, odnosno medijskog prostora, zakona i Ustava RH kako bi se ocijenila prisutnost političke korektnosti u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj. Autorica zaključuje kako teza da će politička korektnost uništiti Europsku uniju nije istinita, ali kako bi kontrarevolucija i zamah anti-EU pokreta to mogli. Pristanak političke elite uz interkulturalizam koji zagovara dijalog manjinskih s dominantnom kulturom izgleda kao tračak nade za Europsku uniju ako ga uspije implementirati i suzbiti izrazito snažne iliberalne tendencije. Što se Hrvatske tiče, jasno je kako je došlo do prijenosa diskursa iz SAD-a i Europe (str. 206). S jedne strane nalaze se Ured pravobraniteljice, HND i udruge civilnog društva, a s druge autorica ističe udruhu Vigilare i pojedince koji su se istaknuli politički nekorektnim ispadima. Zaključuje kako situaciju kul-

turnog rata i pokušaje zaštite manjinskih prava otežavaju neujednačene i neobrazložene odluke sudova i Vijeća za elektroničke medije. Ne uzima se u obzir kontekst i položaj počinitelja i žrtve napada govora mržnje te je nejasno tko su deprivirane skupine u Hrvatskoj. Klepač Rolih predlaže svoju definiciju političke korektnosti i protokol o osobi/skupini koja izgovara nešto nekorektno te o osobi/skupini koja je predmet takvog izražavanja kao vodilju pri donošenju odluka i presuda.

Knjiga *Dva lica političke korektnosti* Bojane Klepač Rolih odlikuje se iznimnom jasnoćom, sustavnim pregledom literature i metodološkom objektivnošću koja autorici omogućuje da na uravnotežen način prikaže napetosti i kontradikcije fenomena političke korektnosti. Takav pristup ima potencijal ostvariti jedan od ključnih ciljeva knjige, naime potaknuti akademsku raspravu o političkoj korektnosti u hrvatskom kontekstu. Ipak, objektivnost ponekad sprečava autoricu da do kraja izvede kritiku strukture i implikacija politike priznanja, osobito u trenucima kad se njezine pretpostavke već same nude za propitivanje. Smatram kako knjiga može biti dobra podloga za raspravu, a upravo ta zadržka pred dubljom kritikom nekih premisa ili implikacija politike priznanja poziva na dublje teorijsko i društveno promišljanje o tom fenomenu.

Ivana Kačunić
Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet političkih znanosti